

BENKE József

egyetemi tanár, az MTA doktora
PTE ÁJK*

DOI: 10.15170/DIKE.2023.07.02.08

Az igazságosság mint indok a Kúria 21. századi magánjogi gyakorlatában¹

Justice as an Element of Reasoning in the 21st Century Private Law Practice of the Kúria

After a brief overview of the ancient and medieval history of the notion of justice in philosophy, and some anthropological remarks, the paper examines the precedent decisions of the supreme judicial forum of Hungary (Kúria) delivered over the past 10 years in the field of private law with respect to whether the legal reasoning of the judgments contain a manifest reference to the notions of “just” or “justice”. As a result of this research, we find that the judgments, without any further reference, and apart from the modern notions of substantive and procedural justice, are based mainly on the concepts of corrective (rectificatory) justice and on that of distributive justice as well, as if by instinct following the teachings of Aristotle and Thomas Aquinas.

Keywords: Aristotle, Thomas Aquinas, Justice, Just, reasoning of courts' judgments, 21st century Hungary

1. Filozófiatörténeti és antropológiai alapvetés

Igazságos-e, hogy az univerzum tágul? Igazságos-e, hogy a Holdon kisebb a tömegvonzás? Igazságos-e, hogy míg a stroncium felezési ideje 25 év, a természetes uráné közel 5 milliárd év? Igazságos-e, hogy a gepárd utoléri a Thomson-gazellát? Igazságos-e, hogy a nagy epidémiáknak eddig mintegy egymilliárd ember esett áldozatául?

E különös kérdések arra kívánnak rámutatni, hogy az igazságosság fogalma a teremtett világ törvényszerűségeivel kapcsolatban csak annyiban értelmezhető, amennyiben az az emberrel érintkezik. Az igazságosság fényében az univerzum objektív megismerhetetlensége és szélsőséges törvényei, a földi élet evolúciója, a tápláléklánc környékeltensége stb. csupán az emberre tekintettel értelmezhetőek. Az igazságosság mint erény a teremtett világban tehát kizárólag *Isten* és ember, illetőleg ember és ember kapcsolatában nyerhet helyes értelmezést.

Az igazságosság mint filozófiai, teológiai, társadalomtudományi (jogtudományi, szociológiai) fogalom számos eltérő szellemi-történeti paradigmában értelmezhető. Ez önmagában sokféle igazságosság-fogalmat és igazságosság-elméletet eredményez. Köztudomású, hogy a legnagyobb, évezredekken átívelő hatású fogalomalkotás *Arisztotelész* és *Aquinói Szent Tamás* nevéhez fűződik azzal az axiomatikus megjegyzéssel, hogy az angolszász és a kontinentális jogtudomány és jogfilozófia számára *Cicero* és *Ulpianus* igazságosság-fogalmai (lásd alább) is hasonlóan alapvetőek.

---

* ORCID ID: 0000-0003-4085-8821

¹ A tanulmány rövidített változata a „*A Vetus Testamentum és a Novum Testamentum jogi relevanciája. Párbuszamos jogi kultúránk zsidó-keresztény és római jogi gyökerei között*” című konferencián 2023. június 9-én hangzott el.

Arisztotelész etikái aszerint is megkülönböztetik az igazságosságot (*δικαιοσύνη*), hogy az a szülő és a gyermek, illetve a polgárok között merül-e fel (lásd: Nikomakhoszi Etika [NE] 1160a; Eudémioszi Etika [EE] 7,1–3)². *Arisztotelész* szerint az igazságosság a legfőbb erény, hiszen az nem önmagunkkal, hanem a másik emberrel kapcsolatos (lásd: NE 1129b–1130a, *passim*). Igazságosság-fogalma *Wolfgang Waldstein*³ részletesen indokolt véleménye szerint – nyilván *mutatis mutandis* – tükröződik *Cicero* és *Ulpianus* megközelítésében (lásd alább): az emberi igazságosságot ugyanis úgy ragadja meg, mint azt a magatartást, amelynek során „*az ember megadja mindenkinek azt, ami őt megilleti*” (lásd alább). A fordításokat, valamint a szekunder, ill. terciér feldolgozásokat, elemzéseket félretelve, és a Nikomakhoszi Etika eredeti szövegét mint forrást kézbe véve valamelyest finomítható a közismert – már-már közhelyes – kép *Arisztotelész* két alapvető, máig meghatározó igazságosság-kategóriájáról, ti. az osztó és a kiegyenlítő igazságosságról.

Arisztotelész szerint a törvényhozói akaratnak (*νομοθετικός*, lásd: NE 1129b.13) megfelelő, azaz törvényes cselekedet (*νόμιμος*) mindig igazságos (lásd: NE 1129b.11–12⁴), a törvénytársítás (*παράνομος*, lásd: NE 1129b.11) viszont mindig igazságtalan (*ἄδικος*) magatartás, mert a törvényhozó akarata valamiképpen mindig a közösség egésze (*πολιτική κοινωνία*) javára irányul (univerzális igazságosság; lásd: NE 1129b.14–19⁵).

Ehhez képest erényetikai alapon, vagyis a másik emberre irányuló (*πρὸς ἕτερον*, lásd: NE 1129b.25 és 1130a.4), egyedi magatartások körében további igazságos cselekedeteket is meghatároz aszerint, hogy a magatartás belső akaratból eredően a másik javát (ismét: *πρὸς ἕτερον*) keresi-e (partikuláris igazságosság). Ez utóbbi tevékeny, cselekvő igazságosság a testi és szellemi javak, érdemek (közel) egyenlő (*ἴσος*, *ἴσος*; lásd: NE 1129a.33–35⁶), arányos (*ἀνάλογος*, lásd: NE 1131b.16–17⁷) elosztásának etikai követelménye. Ami ugyanis (közel) egyenlő, avagy arányos: az igazságos (*δικαίος*), ami azonban ettől eltér, és nem (közel) egyenlő (*ἄνιστος*), avagy az arányosság ellen való (*παρὰ τὸ ἀνάλογον*): az igazságtalan (*ἄδικος*).⁸

E követelmény teljesülését *Arisztotelész* szerint az igazságosság két faja biztosítja: *a priori*, vagyis az elosztás során (*διανομή*, lásd: NE 1131b.30; vö. a tomista tanban: *distributio, iustitia distributiva*) az osztó igazságosságnak (*μεριστής*, lásd: NE 1130b.30–32;⁹ részl. lásd: NE 1131a.10–1131b.24) kell működnie, *a posteriori*, azaz a megbomlott egyensúly helyreállítása, korrekciója végett pedig a kiegyenlítő igazságosság (*διορθωτικός*, lásd: NE 1131a.1; részl. lásd: NE 1131b.25–1132b.20) lép működésbe, melynek két útja van: az önkéntes (*ἐκούσιος*, vö.: NE 1131a.1–5 és 1131b.26) és a kényszerített (*ἀεκούσιος*, lásd: NE 1131a.1–5 és 1131b.26).

² A NE szövegét a Tufts University online klasszikusok (*Perseus Digital Library*) weboldalán (főszerk. Gregory R. CRANE) közzétett kiadást (Bywater) használtam fel. Lásd: BYWATER, *passim*. Forrás: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> (2023. 09. 05.). Az EE-hivatkozást a WALZER/MINGAY-féle oxfordi kiadás alapján közlöm.

³ WALDSTEIN, Zur juristischen Relevanz der Gerechtigkeiten bei Aristoteles, Cicero und Ulpian 1–71, *passim*.

⁴ Lásd: NE 1129b.11–12: „πάντα τὰ νόμιμά ἐστὶ πως δίκαια”, azaz: „a törvényes mindig igazságos”.

⁵ Lásd: NE 1129b.14–19: „οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ πάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῆ συμφέροντος πᾶσιν ἢ τοῖς ἀρίστοις ἢ τοῖς κυρίοις κατ’ ἀρετὴν ἢ κατ’ ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον: ὥστε ἓνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν τὰ ποιητικά καὶ φυλακτικά εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς τῆ πολιτικῆ κοινωνία.”

⁶ NE 1129a.33–35: „τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, τὸ δ’ ἄδικον τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνιστον.”

⁷ NE 1131b.16–17: „τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, τὸ ἀνάλογον: τὸ δ’ ἄδικον τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον”.

⁸ Lásd. az előző két lábjegyzetben idézett szakaszokat: NE 1129a.33–35 és 1131b.16–17.

⁹ NE 1130b.30–32: „τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ’ αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς ἢ χρημάτων ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας”.

Cicero szerint az igazságosság az a lelki alkat, amely „mindenkinek megadja, ami illeti” (vö.: *de finibus bonorum et malorum* 5,65: „*animi affectio suum cuique tribuens ... iustitia dicitur*”). Ulpianus Reguláinak II. könyvében (D. 1,1,10*pr*) az igazságosságot „állandó és örök törekvés/akarat”-ként („*constans et perpetua voluntas*”) értékeli, amely arra irányul, hogy „kinek-kinek a neki járót megadjuk” („*ius suum cuique tribuendū*”). Cicero szerint az effajta igazságosság választja el a jó törvényt a rossztól, s e gondolatot követve Ulpianus odáig megy (D. 1,1,1*pr*), hogy maga a „jog kifejezés” („*nomen iuris*”) is az „igazságosságból származik” („*est autem a iustitia appellatum*”). A származás nem etimológiai (lásd: elsőként *von Lübtow*¹⁰), hanem legfeljebb ontológiai.

Aquinói Szent Tamás (1225–1274) az igazságosság jelentés-síkjaait a *Summa Theologiae*-ben (ST II-II) ragadta meg örökérvényű módon. Az igazságosság mint általános erény (*virtus generalis*) érvényesülést kíván mind az egyén saját magával, mind a másokkal kapcsolatos viszonyaiban, s mint ilyen, mindig a közjóra irányul (ST II-II q 58 a 5¹¹). A politikai igazságosság a közösségnek az egyén felé irányuló viszonyában osztó igazságosságként (*iustitia distributiva*; ST II-II q 47 a 10; q 61 aa 1–4), az egyének a közösség felé irányuló viszonyában pedig törvényes igazságosságként (*iustitia legalis*; ST II-II q 58 a 5) értendő.

Az egyének közötti, ún. kölcsönös igazságosság (*iustitia commutativa*; ST II-II q 61 aa 1–2) lényegében a „mást nem sérteni” és a „kinek-kinek a neki járót megadni” főparancsok megragadása azzal, hogy „a járónál többet adni” nem igazságosság, hanem nagylelkűség (*magnanimitas*), amely „növeli az igazságosság jóságát” (ST II-II q 58 a 12 arg. 2). Fontos adalék: *Arisztotelész*re hivatkozva Aquinói Szent Tamás kiemeli, hogy a kölcsönös igazságosság (*iustitia commutativa*) érvényesítésének fő letéteményese az állam törvényei szerint eljáró bíró: „a bíró parancsoló és irányító módon adja meg mindenkinek, ami a magáé, mivel [innenről *Arisztotelész*re hivatkozik – BJJ]: «a bíró a lélekkel rendelkező igazságosság»” (ST II-II q 58 a 1 ad arg. 5¹²).

Az ókor és a középkor legnagyobb gondolkodói által lefektetett alapokra tekintve megdöbbentő az a külön igazolást nem igénylő, antropológiai tény, hogy az igazságosság iránti igény a kommunikációra képes kisgyermeknek is alapvető, egzisztenciális igénye. E jogos vágyát csalhatatlan igazságérzéke kormányozza a három alapvető embertani követelmény: az egyenlő elbánás, a neki járó megadása és az ártatlanság védelme felé. Közismert a gyermeki fordulat: „Ez nem igazság!” Mindig felhangzik, amikor a valóban „bűnös” testvér helyett őt veszik elő, vagy amikor kis társával szemben ő a dicséretből (*érdemek*; vö.: *Arisztotelész* NE 1129a.33–35), vagy egy finom falatból (javak; vö.: *idem*) nem egyformán részesül.

Véleményem szerint a kisgyermek igazság-ösztöne az evolúció tudományos tényeit nem kizáró, a teremtettségéből fakadó istenképesség (I. Mózes 1:26; 9:6; 8. Zsoltár 6; vö.: Máté 6:26–30; 10:30) és istengyermekség (Bölcsesség könyve 7:20; II. Korintus 4:4; II. Korintus 3:18; I. Korintus 11:7; Kolosse 3:10; Róma 8:29) embertani alapjaival – a szellemi lélek, a teremtményi szabadság és az emberi méltóság – magyarázható.¹³ Mennyire nem lehet véletlen, hogy az antropológiai ösztön-érzék e csodálatos példáját visszhangozzák az emberiség legnagyobb gondolkodói is.

¹⁰ LÜBTOW, *De iustitia et iure* 469.

¹¹ *Summa Theologiae* (ST) Pars II-II *quaestio* 58 *articulus* 5 az *Editio Leonina* alapján a Navarrai Egyetem honlapjáról: www.corpusthomisticum.org/iopera.html (2023. 09. 05.).

¹² Ti. „*iudex est iustum animatum, et princeps est custos iusti*”.

¹³ A Talmud metaforája szerint az első emberhez a port a világ minden részéből gyűjtötték össze: „*The dust that served to form Adam the first man was gathered from the entire world.*” (Szanhedrin 38a), s amikor a Vörös-tengernél elpusztuló

A bírósági praxisban a valós vagy vélt sérelmet szenvedett fél is ugyanezért az igazság(osság)ért kiált, és a bíróság – mint látni fogjuk – maga is főként az ebben a szellemben kialakult mozgásteret követi, amidőn a túlkodifikált magyar jogrendszer bírót olykor gúzsba kötő bilincseitől kísérel meg elrugaszzkodni. Sajnálatos, hogy ez olykor azt a gyanút is felveti, hogy a bíró az igazságosság keresésének ítéleti kinyilvánításával¹⁴ megsértheti a jogbiztonságot.¹⁵ Ehhez képest axiomatikus, hogyha bárkit megkérdezzük arról, milyen a jó törvény s a jó bíró, bizonyos, hogy az „igazságos” jelzőt fogjuk legtöbbször hallani, amelyet a magyar jogrendszer nem definiál, hanem az csupán bűvópatakként bukkan fel némely vonatkozásban.¹⁶

2. Az igazságosság mint indok a Kúria 21. századi magánjogi gyakorlatában

Előkérdés, hogy a magánjogi norma, jelen esetben a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.), illetve annak indokolása, amely a bírói jogértelmezést alkotmányosan meghatározza (Alaptörvény 28. cikk¹⁷), mely területeken deklarálja *expressis verbis* az igazságosság követelményét. Nem azokról a normákról van tehát szó, amelyek az egyenlőségi jogalkalmazás megkövetelése útján közvetetten és implicite szólnak az igazságosságról, hanem azokról, ahol az igazságosság fogalma *manifest*. A tételes magánjogra tett utalások annak érzékeltetése végett fontosak, vajon elengedhetetlen-e a törvényben vagy az indokolásban kifejezett jogalkotói parancs ahhoz, hogy az

---

egyiptomiakat látva az angyalok örömben dicsőítő éneket akartak zengeni, a Teremtő így szólt: „*Kezeim műve a tengerbe veszett, és ti dalolni akartok?*” („*The Holy One, Blessed be He, said to them: My handiwork, i.e., the Egyptians, are drowning in the sea, and you are reciting a song before Me?*”; lásd: Szanhedrin 39b). Angol ford. Rabbi Adin Even-Israel, a Steinsaltz Center kiadása. Letöltés: <https://www.chabad.org/torah-texts/5299425/The-Talmud> (2023. 09. 05.).

¹⁴ Az Alaptörvény [25. cikk (1) bek. és XV. cikk (1) bek.] és a Bszi. [a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 1. § és 7. §] alapján Magyarországon a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el, és a bíróság előtt mindenki egyenlő. A Bjt. [a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 22. § (1) bek.] által meghatározott bírói eskü alapján a bíró a tevékenysége megkezdése előtt a bíróság elnöke előtt fogadalmat tesz, hogy a reá bízott ügyeket „*tiszteletes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel.*”

¹⁵ Az Alkotmánybíróság 9/1992. (I. 30.) AB határozatának (előadó: Sólyom L.) indokolása (V.4. pont) szerint: „*a jogállamiság más elvek érvényesülését is megköveteli, s ezek a jogbiztonság követelményével ütközhetnek. Például az igazságosság egyedi esetekben való megvalósulását elősegítő méltányosság intézménye a jogbiztonsággal elvileg ellentétes. A jogbiztonság azonban mégsem szenved csorbát, mert a konkrét kivételek érvényesülési körét és feltételeit a jog előre tisztázza.*” A 11/1992. (III. 5.) AB határozat (előadó: Sólyom L.) indokolása (III.5. pont) szerint továbbá: „*Jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani. A mindig részleges és szubjektív igazságosságnál a tárgyi és formális elvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való.*” Lábady Tamás szerint ugyanakkor: „*az igazságosságot nem lehet feltétlenül a jogbiztonság elé helyezni. (...) az igazságosság a jog adaptálásának egyik eszköze, illetőleg a méltányosság alkalmazásának az útja. (...) a méltányosság az igazságosságnak egy konkrét megnyilvánulása. (...) a méltányosság nemcsak jogalkalmazói, de egyúttal jogalkotói kategória is.*” Lásd: LÁBADY, A magyar magánjog 130–133.

¹⁶ Az igazságosság például a nemzetközi jog egyik alapelve. Így a szerződések jogáról szóló 1969. évi Bécsi Egyezmény preambuluma megerősíti, hogy az államok nemzetközi szerződéseivel kapcsolatos vitákat egybekel mellett az igazságosság alapelveivel összhangban kell rendezni. Célja olyan feltételek teremtése, amelyek mellett az igazságosság fenntartható. További példa az Alkotmánybíróság környezetvédelmi tárgyú határozata [28/2017. (X. 25.)], mely felidézte Ferenc pápa „*Laudato si*” kezdetű enciklikáját abban a szöveggörnyezetben, hogy a földi élet megóvása utódaink részére a természetjogi kötelezettségen túl „*az igazságosság egyik alapkérdéséről*” is szól. Az igazságosság ezeken kívül szakmai etikai követelmény különféle hivatásrendek etikai kódexeiben (egészségügy, oktatásügy, igazságügy). Az anyagi igazság(osság) az eljárásjogokban, különösen a büntetőeljárás-jogban érvényesülő követelmény (vö.: 1896. évi XXXIII. tc. alapelvi).

¹⁷ 28. cikk: „*A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.*”

igazságosság az ítélet indokolásának részévé válik. A személyi és vagyoni magánjog tárgyára figyelemmel prognosztizálható, hogy az igazságosság követelményének megjelenése a kódex indokolásában elsősorban az egyenlőségi jog és ennek – a vitarendezés tekintetében kézenfekvő – eszköze, a kiegyenlítő igazságosság eszméjét fogja hordozni.

a) Az igazságosság követelményére hivatkozik a Ptk. indokolása a rászoruló volt házastárs tartására való kötelezettség korlátai körében, mert nem elvárható a volt házastárssal szembeni szolidaritás a házassági életközösség megszűnését követő hosszabb idő elteltével, vagy akkor, ha az együttélés rövid ideig tartott és a házasságból gyermek nem született. A kiegyenlítő igazságosság követelményét ebben az esetben a házassági jogi elvárhatóság társadalmi szempontja eltéríti a vagyoni jogi korrektív igazságosság szempontjaitól.

b) A közös szülői felügyelet gyakorlásának bírósági rendezésével kapcsolatban a Ptk. előírja, hogy a bíróság a szülőket felváltva, azonos időtartamban jogosítja fel a gyermek gondozására. Az ettől való eltérés az indoklás szerint nem lenne igazságos (kiegyenlítő igazságosság).

c) Az indoklás azt a felhatalmazást, amelyet a törvény a bírónak ad, hogy az eredeti állapot helyreállításának elrendelése helyett az érvénytelenségi okot megszüntesse és a szerződést *ex tunc* hatállyal érvényessé nyilvánítsa, a konkrét eset igazságos és gazdaságilag célszerű eldöntéséhez szükséges mérlegelésnek nevezi. Itt az igazságosság csupán töltelékszónak látszik a gazdasági célszerűség céljához képest.

d) A Ptk. indokolása szerint a szerződésből eredő piaci és egyéb kockázatoknak a szerződő felek közötti igazságos megosztására vezet a szerződésszegéssel okozott kár mértékének reális határok közé szorítása azáltal, hogy a kárfelelősség alól mentesülhet a szerződésszegő, ha egyebek mellett bizonyítja, hogy a szerződésszegés oka a szerződéskötéskor nem volt előrelátható. A vagyoni jogi normák egyik főcélja, a kockázatok kiegyenlített elosztása mind az osztó, mind a kiegyenlítő igazságosság fogalmkörébe besorolható. Ebben az esetben azonban ismét csak a kiegyenlítő igazságosságot hordozó normával állunk szemben, hiszen a *pacta sunt servanda* elvéből levezethető kontraktuális szabályok – mint a magánjogi *osztó* igazságosság eszközei – által *a priori* garantált egyenlőségi, illetve arányossági helyzetnek a szerződésszegés és a károkozás által történt megbontását követő időszakra rendelkezik a kockázatok mikénti elosztásáról. Így persze közvetett, megelőző (preventív) módon visszahat a szerződő felek osztó igazságosság által szabályozott magatartására is.

e) Az indoklás igazságtalannak nevezi azt az eredményt, mely a kiesés sorrendjét a közös veszélyben elhunytak esetében vélelemhez kötő szabályozásból ered, hiszen ekkor a *commorientura* vélelme folytán a haláleseteknek és ezzel az öröklés megnyílásának egymást véletlenszerűen követő (és gyakran nehezen megállapítható) sorrendjétől függően kerülne az örökhagyó vagyona az őt éppen túlélő örökös családjához. Ezért a törvény inkább a közös veszélyhelyzetben elhunytakat a tényleges halálozási sorrendtől függetlenül kiesettnek tekinti. E jogszabályban az osztó igazságosságot figyelhetjük meg.

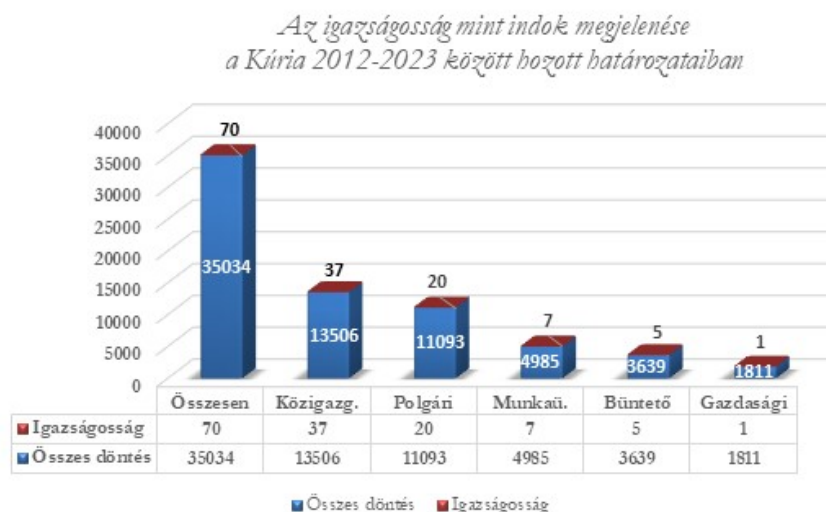
f) Hasonlóan jelenik meg az osztó igazságosság a kötelesrésznek a végrendelezési szabadság korlátozása miatt Európában sokhelyütt intenzíven vitatott intézményével kapcsolatban, azonban a Ptk. indokolása felhívja a figyelmet arra, hogy a családi vagyon sokszor az egész család munkájának eredménye, részbeni egyben tartása ezért az (osztó) igazságosság követelményével is alátámasztható igény.

A kúriai gyakorlat vizsgálata során a Bírósági Határozatok Gyűjteményét (BHGY) felhasználva 70 olyan határozat került elő, amelynek indokolásában az igazságosság nem csupán a felek – támadó vagy védekező – érveléseként, hanem a bíróság által felhívott indokként merült fel.

Az igazságosság bírói érvelés elemeként való megjelenése szempontjából mellőzhetetlen a következő statisztikai tények közreadása. A Kúria precedensértékű, vagyis 2012-ben vagy az azt követő években meghozott és a BHGY-be feltöltött határozatainak száma összesen 35.034 (2023. június 8-án), amelyből: közigazgatási 13.506; polgári 11.093; munkaügyi 4.985; büntető 3.639; gazdasági besorolású pedig 1.811 ügy volt. Ezek közül 112 db döntés tartalmazza az „igazságos” jelzőt, vagy az „igazságosság” főnevet a következő megoszlásban: közigazgatási 37 db; polgári 20 db; munkaügyi 7 db; büntető 5 db és gazdasági ügyek: 1 db (lásd: 1. ábra).

Rögvest feltűnhet, hogy az összes találathoz képest a magánjogi tárgyú perek befejező, érdemi határozatainak száma (a 70-ből mindössze 21 db – 20 polgári, 1 gazdasági – döntés) e kiemelkedő fontosságú és kiterjedésű jogterületet alulreprezentálja.

1. ábra: Az igazságosság mint indok megjelenése a Kúria 2012–2023 között hozott határozataiban
(Forrás: a szerző összeállítása)

A vizsgált – a magánjoggal a tényállás alapján kapcsolatba hozható – döntésekből leszűrhető tartalmi eredmények, vagyis a határozatok igazságossággal összefüggői kontextusai a következők azzal a megjegyzéssel, a felek érvelése körében előadott szubjektív – az érdekelt által a maga javára, de a másik fél költségére keresett – igazságosság nem releváns, hasonlóan a munkaügyi perek befejező határozataihoz, mert ezekben az esetekben¹⁸ az igazságosságnak olyan speciális munkajogi vonatkozású fogalmi változatai az uralkodóak, mint pl. a társadalmi igazságosság (mint ún. „social justice”)¹⁹ ugyanakkor a további munkaügyi perbeli igazságosság-fogalmak nem térnek el a polgári

¹⁸ Lásd: Mfv.X.10.003/2021/9. szám.

¹⁹ Újabbban lásd: CANEY, Global Distributive Justice and the State 3–25; SANGIOVANNI, Global justice and the morality of coercion, imposition, and framing 26–45.

perbeli formuláktól.²⁰ Végül figyelmen kívül hagyom azokat az eseti döntéseket, amelyek a Kúria által az új Ptk.-ra tekintettel nem fenntartott elvi iránymutatásokon alapultak.²¹ A bírósági ítéletek jogi indokolásában – perbeli anyagi vagy eljárásjogi funkcióik alapján – a következő igazságosság-fogalmak jelennek meg: *a)* materiális, *b)* processzuális és *c)* kiegyenlítő igazságosság, valamint néhol *d)* igazságosság és méltányosság sajátos kontextusban, együtt merül fel.

ad a) A materiális, avagy anyagi igazságosság fogalma nem tűnik egészen homogénnek az Alkotmánybíróság, illetőleg a bíróságok gyakorlata, továbbá a szakirodalom alapján. A fogalom felmerül úgy is, mint a valóságnak való megfelelés, az anyagi igazság szinonímája, mely nyilvánvaló perdogmatikai tévedés, ugyanakkor azt az Alkotmánybíróság és annak nyomán a Kúria is fenntartja.²² Olvasható továbbá úgy is, mint a „jó döntés” fogalmának megtestesítője, mely igazságos, s végül úgy is, mint az eljárási szabályok betartásának keretei között kibontakoztatható igazságosság, amely nem ad alapot a bírónak az – anyagi igazságosság érvényesülésének megvalósítására hivatott – eljárásjog félretételére a jogvita igazságos eldöntése érdekében sem, mert ezzel sérülne a jogbiztonság.²³ A Kúria e körben rendszerint hivatkozik az anyagi igazságosságra, amikor felhívja az Alkotmánybíróság vonatkozó döntéseit [9/1992. (I. 30.) és 11/1992. (III. 5.) AB határozat].²⁴

ad b) A processzuális igazságosság kúriai gyakorlatban²⁵ is átvett alapállása az Alkotmánybíróság döntése²⁶ alapján az, hogy a tárgyalás igazságossága, amely a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványa, nem garantálja a döntés igazságosságát. További kontextusokban is felmerül az eljárásjogi igazságosság, így pl. a bizonyítási eljárás eredményének az eljárási törvényekben megszabott módon és a szükséges mértékben való értékelése körében,²⁷ valamint abban az összefüggésben, hogy a bíróság eljárása a perkonzentráció és az eljárási igazságosság követelményének egyaránt megfelel, ha a felperes kérelme hiányában is póthatáridőt biztosított a bizonyítékok és nyilatkozatok előterjesztésére, majd a tárgyalás berekesztését megelőzően ismételt felhívta a feleket nyilatkozataik megtételére.²⁸

²⁰ A processzuális igazságosság magától értetődő (lásd: Mfv.I.10.499/2018/8. szám), de pl. az igazságosság és a méltányosság kapcsolata körében lásd: Mfv.I.10.369/2017/6. szám: A munkaszerződés-módosítás jóerölcsbe ütköző voltának megítélése során az igazságosság és a méltányosság követelményeit is figyelembe véve értékelni kellett az a mögött húzódó szerződéskötés kori szándékot, amely adott esetben a mindkét fél részéről reális lehetőségként felvetődött munkáltatói oldalról megvalósuló felmondás esetére az eredetihez képest hatszorosára emelt juttatások biztosítását célozta a munkáltató ügyvezető elnökének házastársa részére annak figyelembe vételével is, hogy az ő munkaviszonya jövőbeni megszüntetése esetén változik a felperes felett munkáltatóijogkör-gyakorló személye (igazgatóság helyett a kirendeltségvezetők feletti általános munkáltatóijogkör-gyakorló). A munkavállalói oldalon történő ellentételezéseként a perben hivatkozott tényekre (a felperes részéről történő munkaviszony megszüntetés kezdeményezése, megnövekedett szabályozási feladatok, új típusú hitelezési tevékenység) adat a munkaszerződés módosításakor nem merült fel.

²¹ Pfv.IV.21.556/2016/9: A közös tulajdon megszüntetése során irányadó szempontokat az 1/2008. (V. 19.) PK vélemény (a PK 10. számú állásfoglalás meghaladottá nyilvánításáról és a közös tulajdon megszüntetésének egyes kérdéseiről) tartalmazza, mely az igazságosság és a méltányosság követelményeinek szem előtt tartása mellett a közös tulajdon megszüntetésére irányuló perekben a bíróságok részére új iránymutatást ad.

²² Lásd például: 8/2020. (V. 13.) AB határozat; vö. Kfv.IV.35.276/2020/3. szám; Kfv.IV.35.279/2020/3. szám; Kfv.IV.35.280/2020/3. szám; Kfv.IV.35.281/2020/3. szám; Kfv.IV.35.283/2020/3. szám; Kfv.IV.35.285/2020/5. szám; Kfv.IV.35.294/2020/3. szám; Kfv.IV.35.296/2020/3. szám; Kfv.IV.35.464/2020/5. szám.

²³ Lásd: Kfv.V.35.035/2015/4. szám.

²⁴ Lásd: Gfv.VII.30.363/2013/11. szám.

²⁵ Lásd: Pfv.IV.20.765/2016/6. szám; Pfv.IV.21.556/2016/9. szám; Pfv.III.22.330/2017/9. szám.

²⁶ Lásd: 3265/2014. (XI. 4.) AB határozat.

²⁷ Lásd: Kfv.III.45.162/2022/7. szám.

²⁸ Lásd: Kfv.IV.35.317/2021/12. szám.

ad c) A kiegyenlítő igazságosság körében – vagyis amikor a mesterségesen, a jogszabály osztó igazságossága révén kialakított egyensúlyi, illetve egyenlőségi jogi helyzet sérülésének korrekcióját kivitelezi a bíróság – a következő esetek sorolhatók fel: (1) A Kúria több helyütt leszögezi, hogy csak a jogerős ítélet anyagi vagy eljárási²⁹ jogszabályba ütközését vizsgálhatta, nem pedig a felperes által hivatkozott okból annak igazságosságát.³⁰ (2) A Kúria hatályában fenntartotta azt a másodfokú ítéletet, amelynek a Kúria által nem érintett indokolása kimondta, hogy a bírósági határozatok nem minden esetben felelnek meg a törvényesség és az igazságosság követelményének, ezért van szükség a jogorvoslatokra, amelyek célja, hogy egy újabb határozattal szüntessék meg a jogsérelmet a sérelmezett bírósági határozatra visszaható hatállyal. Eszerint nem kevesebbet fogad el helytállóan a Kúria, mint azt, hogy az igazságosság követelményének meg nem felelő határozat olyan jogsérelmet okoz, amely perorvoslattal reparálható.³¹ (3) Egy döntésben az igazságosság a felülvizsgálati döntés közvetett indoka: a szerződést a bíróság azért minősítette ajándékozási, nem pedig adásvételi szerződésnek, mert az ingatlan ingyenes átruházási szándékát támasztotta alá az ajándékozás indoka is, amely a történelmi igazságtételben állt, mivel az államosítással megszüntetett tulajdonosi jogállást ekként állították helyre a felek, s így hozták létre az igazságosságnak megfelelő helyzetet.³² Ismert, hogy az Alkotmánybíróság kárpótlási határozatában a jogállamisággal szemben az igazságosság alulmaradt.³³ A kettő között természetesen nincs ellentmondás, mert az elvett jog ingyenes visszaszerzése a perbeli esetben a felek bíróság előtt bizonyított ügyleti akaratából, nem a normatív jogalkotói akaratból fakadt. (4) Az igazságosság a törvény hiányzó rendelkezésével szemben nem alapoz meg az állami vagyon megvásárlására sikeresen pályázó személlyel szerződéskötési kötelezettséget.³⁴

ad d) Az igazságosság és méltányosság kontextusa rendszerint a szerződések nyilvánvaló jóerkölcsbe ütközése körében merül fel. (1) A régi Ptk. környezetében kimondta a Legfelsőbb Bíróság, és ebben a körben a Kúria is követi a közzétett döntéseket,³⁵ hogy a házassági vagyoni szerződés nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző voltának megítélése során az igazságosság és méltányosság követelményeit kell alapul venni.³⁶ (2) Az a szerződés, amely által a vevő egy nagymértékben csökkent belátási képességű, leépült, elesett, tájékozatlan, alkoholistá, egyedülálló, 82 éves személytől a piaci értékének egyharmadánál alacsonyabb vételáron szerzi meg az ingatlant, az igazságosság és a méltányosság követelményeinek figyelembevételével nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik: Nem merült fel olyan méltányolható körülmény, amely erkölcsileg indokolttá és elfogadhatóvá tette volna a kikötött vételár ilyen mértékű eltérését a valós piaci értéktől. Ezért a szerződés nem pusztán megtámadható *laesio enormis* miatt, hanem az mint *contra bonos mores* ügylet: semmis.³⁷

²⁹ Lásd: Pfv.III.20.264/2012/5. szám.

³⁰ Lásd: Pfv.IV.20.136/2019/4. szám.

³¹ Lásd: Pfv.V.20.357/2017/7. szám.

³² Lásd: Pfv.VI.20.160/2020/5. szám.

³³ Lásd: 28/1991. (VI. 3.) AB határozat.

³⁴ Lásd: Pfv.VI.20.927/2012/7. szám.

³⁵ Lásd: BH 1999/9/409., BH 2000/12/539.

³⁶ Lásd: Pfv.II.21.912/2012/6. szám.

³⁷ Lásd: Pfv.VI.22.058/2014/10. szám.

3. Epilógus gyanánt

Miként fentebb idéztem, a bírói jogállási törvény által meghatározott eskü alapján a bíró a tevékenysége megkezdése megelőzően a bíróság elnöke előtt fogadalmat tesz, hogy a reá bízott ügyeket „*tiszteletes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el, s hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel.*” Hogy ehhez képest támadt-e az Olvasóban hiányérzet az itt írtak kapcsán, az – felteszem és remélem – csak annyiban a szerző hibája, hogy az igazságos ítéletet az igazságosságra való kifejezett hivatkozás címkéje alatt kereste!

Felhasznált irodalom és források

- AQUINÓI SZT. TAMÁS: Summa theologiae, Secunda Secundae, q. 1–56. In: Editio Leonina = Sancti Thomae de Aquino: Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita. Vol. VIII. Romae 1895
- AQUINÓI SZT. TAMÁS: Summa theologiae, Secunda Secundae, q. 57–122. In: Editio Leonina = Sancti Thomae de Aquino: Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita. Vol. IX. Romae 1897
- BYWATER, Ingram (szerk.): Aristotle's Ethica Nicomachea. Oxford 1894
- CANEY, Simon: Global Distributive Justice and the State. In: BANAI, Ayelet – RONZONI, Miriam – SCHEMMEL, Christian (szerk.): Social Justice, Global Dynamics. Theoretical and Empirical Perspectives. London et al. 2011, 3–25.
- CICERO: De finibus. Transl. RACKHAM, H. In: Loeb Classical Library, vol. XVII, 2nd (revised) edition, Harvard UP 1931
- LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Budapest – Pécs 1998
- LÜBTOW, Ulrich von: De iustitia et iure. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte Romanistische Abteilung 66 (1948), 458–465.
- SANGIOVANNI, Andrea: Global justice and the morality of coercion, imposition, and framing. In: BANAI, Ayelet – RONZONI, Miriam – SCHEMMEL, Christian (szerk.): Social Justice, Global Dynamics. Theoretical and Empirical Perspectives. London 2011, 26–45.
- The Talmud. Complete text of Talmud Bavli in original Aramaic with an elucidated English translation. Transl. by EVEN-ISRAEL, A. Steinsaltz Center, Jerusalem. <https://www.chabad.org/torah-texts/5299425/The-Talmud>
- WALDSTEIN, Wolfgang: Zur juristischen Relevanz der Gerechtigkeit bei Aristoteles, Cicero und Ulpian. In: BECK-MANNAGETTA, Margarethe – BÖHM, Helmut – GRAF, Georg (szerk.): Der Gerechtigkeitsanspruch des Rechts. Festschrift für Theo Mayer-Maly zum 65. Geburtstag. Wien 1996, 1–71.
- WALZER, R. R. – MINGAY, J. M. (szerk.): Aristotelis Ethica Eudemia. Oxford 1991